

4. Foucault M. Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias / transl. by J. Miskowiec. *Diacritics*. 1986. Vol. 16, no. 1. P. 22–27.

5. Barthes R. The Death of the Author. Image-Music-Text / transl. by S. Heath. New York : Hill and Wang, 1977. P. 142–148.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-623-5-28>

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНА АНТРОПОЛОГІЯ ЕДІТ ШТАЙН

Лавринович О. А.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та педагогіки
Національний транспортний університет
м. Київ, Україна*

Едіт Штайн (1891–1942) посідає особливе місце в європейській філософській думці ХХ століття як мислителька, у працях якої феноменологія набуває нового, екзистенційного розгортання. Попри відносну короткість її наукового шляху, створений нею доробок зберігає значущість і сьогодні, адже розкриває нові підходи до розуміння людської особистості, свободи та релігійного досвіду. Наукові розвідки Едіт Штайн охоплюють широкий спектр філософських проблем – від феноменології до філософії релігії, антропології й онтології, формуючи складний теоретичний синтез, у межах якого феноменологічний метод поєднується з елементами метафізичного мислення.

Проте, попри вагомий внесок Едіт Штайн у становлення та розвиток феноменології, в українському академічному просторі її інтелектуальна спадщина тривалий час залишалася на периферії дослідницької уваги через обмеження джерельної бази. Сучасні дослідження демонструють перехід від фрагментарного прочитання її текстів до системного аналізу, що дозволяє переосмислити її спадщину в ширшому контексті європейської феноменологічної традиції. У цьому зв'язку постає потреба уточнення інтерпретаційних підходів до її доробку та виявлення його концептуального потенціалу для сучасної філософської антропології. Особливого значення це набуває в контексті пошуку антропологічних орієнтирів, здатних поєднувати аналітичну раціональність із ціннісно-екзистенційним виміром людського буття.

В історико-філософському дискурсі Едіт Штайн традиційно розглядається як одна з найближчих і водночас найбільш самобутніх учениць Едмунда Гуссерля. Вона проходить студентський шлях від навчання у Бреслау до Геттінгена, що завершується блискучим захистом дисертації під керівництвом засновника феноменологічної школи. Цьому успіху передував період активної участі у житті «Геттінгенського гуртка», який сформувався навколо філософа і де феноменологія утверджувалася як новий метод дослідження свідомості. Спираючись на власні спогади мислительки («Aus dem Leben einer jüdischen Familie» [3]), варто зауважити, що їхні взаємини базувалися на глибокій інтелектуальній довірі. Працюючи з Майстром (як студенти шанобливо називала Едмунда Гуссерля) вона не лише засвоїла методологічний інструментарій феноменології, а й творчо його переосмислила. Уже в дисертації «До проблеми вчування» («Zum Problem der Einfühlung») [5] почав окреслюватися її самобутній підхід до феноменології. Хоча Едіт Штайн захистила цю працю у 1916 році, однак дискусія навколо поняття *Einfühlung* (вчування) почалася раніше. У науковий обіг його запровадив німецький теоретик мистецтва та філософ Роберт Вішер (Robert Vischer) у своїй праці («Про оптичне почуття форми: внесок в естетику» («Ueber das optische Formgefühl: Ein Beitrag zur Aesthetik») (1873)). Він використовував цей термін, щоб описати процес «перенесення» людиною своїх емоцій на неживі предмети, «естетичне вчування» у витвір мистецтва, при якому людина символічно наділяє неживу форму (приміром, архітектурну споруду) власними почуттями та тілесними відчуттями [6, с. 21]. Згодом ця проблематика була розвинута у працях психологів, зокрема Теодора Ліппса і Моріца Гайгера, а також у феноменології Едмунда Гуссерля. В англомовній традиції німецький термін *Einfühlung* перекладається як *Empathy* (емпатія), що закріпилося в сучасній науковій літературі, хоча ці поняття не є повністю тотожними [1, с. 21].

За спогадами Едіт Штайн, вона швидко усвідомила, що гуссерлівське потрактування вчування не збігається ані з поглядами Теодора Ліппса, ані з її власним баченням. Вона прагнула «осягнути щось єдине й стале, щоб відштовхуючись від цього мати змогу зрозуміти й розвинути всі його варіації...книги були мені ні до чого, доки я не проясню для себе це питання у власному дослідженні» [3, с.197]. Штайн виходить за межі суто психологічного потрактування вчування як здатності до співчуття і визначає його як специфічний вид пізнання, через який ми осягаємо «Іншого» як цілісну особистість. Вона доводить, що ми можемо пізнати себе лише через досвід зустрічі з Іншим. Саме цей досвід є фундаментом для розуміння структури людської особистості, в якій нерозривно взаємопов'язані тіло, душа і

дух. Обґрунтовуючи онтологічну самотність людини, Штайн розмежує світ природи та світ духу, який «не менш реальний і не менш пізнаваний, ніж природний світ» [5, с. 126], що функціонує за власними законами розуму. У світі природи панує каузальність, у світі духу – мотивація, де «сприйняття цінності мотивує акт волі, який за наявності умов втілюється в дію» [5, с. 127]. У нормативному вимірі цей закон розуму звучить як імператив: «якщо ви відчуваєте цінність і можете її реалізувати, то робіть це» [5, с. 127]. Отже, вчування і є спосіб пізнання цих мотиваційних зв'язків: ми бачимо не просто дію Іншого, а те, яка цінність цю дію «запустила». Розглядаючи питання про межі розуміння Іншого, Штайн зазначає, що вчування не обмежене лише нашою власною індивідуальністю. Вона вибудовує ієрархію типів, де найвищим є тип «духовної особи» як «суб'єкта, що сприймає цінності взагалі» [5, с. 128]. На її думку, повнота наочного досягнення чужого досвіду залежить від багатства власної структури особистості, ми здатні розуміти навіть тих, чий життєвий світ суттєво відрізняється від нашого, завдяки їхній причетності до загальних духовних структур. У такому розумінні вчування дозволяє досліднику вийти за межі «в'язниці власної своєрідності» та досягнути аксіологічне ядро Іншого як «зрозуміле смислове ціле» [5, с. 129]. Інший фактично постає як «дзеркало», в якому дослідник може пізнати себе. Воно не лише відображає його зовнішність, а й дає можливість подивитися на себе й на світ очима Іншого. Наприклад, якщо я бачу, що Інший відчуває біль від мого слова, це «дзеркало» відкриває мені мою власну здатність бути жорстким або необережним, тобто ті грані, які для мене залишаються непомітними в потоці власних переживань. Вчування сприяє саморефлексії, актуалізує приховані пласти власного Я та стимулює зростання особистості [5, с. 130]. Фінальним етапом цієї побудови стає обґрунтування «сутнісної можливості автономії духовного буття» [5, с. 131], що відкриває особистість до безпосереднього зв'язку з трансцендентним.

Попри блискучий захист дисертації, наявність видатних праць та визнання професійною спільнотою, Едіт Штайн не змогла побудувати академічну кар'єру значною мірою через тогочасні гендерні та інституційні обмеження. Деякий час вона працювала асистенткою Едмунда Гуссерля, однак ця роль, хоч і була почесною, поступово почала сприйматися нею як етап, що себе вичерпав [3, с. 290]. У цей період розпочинається її самовизначення, яке згодом призвело до теоретичного дистанціювання від вчителя. Його Едіт Штайн пояснила передусім розходженням філософських векторів. Якщо для Штайн та кола геттінгенців [3, с. 172] феноменологія була цінною саме як «поворот до об'єктів» [3, с.174], то пізній «трансцендентальний

ідеалізм» Майстра дедалі більше орієнтував дослідження на сферу чистої свідомості.

Як зазначає в своїй дисертації Йоахім Фельдес (Feldes J.), на її переконання, «крок від свідомості до буття є невід'ємним, тому феноменологія не повинна вичерпуватися в трансцендентальному, а обов'язково має бути онтологічною» [2, с. 57]. Едіт Штайн «відкидає першість суб'єкта та шукає зв'язок між досліджуваним суб'єктом та досліджуваною реальністю, яка, хоча й протистоїть суб'єкту, проте включає його» [2, с. 57]. Вона прямо протиставляла «чисте роз'яснення свідомості» Гуссерля власному інтересу до «конкретного світу та реальної особи» [2, с. 58]. Загалом, у своїй критиці ідеалізму Штайн формує компроміс, який можна описати як «третю феноменологічну» позицію, що передбачає баланс між мінімізацією ідеалістичних передумов, необхідних для закріплення знання в суб'єкті, та посилення реалістичного виміру, який забезпечує змістовну широту і глибину пізнання [2, с. 61].

Логічним завершенням антропологічної концепції Едіт Штайн постає перехід від феноменології вчування до практичної філософії виховання, де людина розглядається як «мікрокосмос» [4, с. 28], тобто як відкрита система, що поєднує в собі рівні матеріального тіла, живого організму та духовної персональності. На її думку, мета людського буття полягає у свідомій самооцінці та самобудуванні, оскільки «люди можуть і повинні формувати себе» [4, с. 75], де індивідуальне «Я» постає вільним центром, здатним формувати власну природу відповідно до вищих цінностей. Філософська антропологія Едіт Штайн вказує на людину як істоту, що шукає сенс, і лише через гармонійну єдність душі та духу вона здатна долати власну скінченність та реалізувати свій унікальний потенціал у соціальній та духовній спільноті [4, с. 30; 108].

Екзистенційний шлях мислительки завершився трагічно – загибеллю в концентраційному таборі Аушвіц у 1942 році. Проте її інтелектуальний та духовний пошук, втілений у текстах, є свідченням переваги духу над нещадними історичними обставинами. Праці Едіт Штайн відкривають сучасній людині можливість вийти за власні межі та спонукають до пошуку справжньої онтологічної зустрічі з Іншим.

Література

1. Савинська І. Едіт Штайн в Геттінгенському колі феноменологів. *Δόξα / Докса*. 2017. Вип. 1 (27). С. 253–263.
2. Feldes J. *Das Phänomenologienheim. Der Bergzaberner Kreis im Kontext der frühen phänomenologischen Bewegung: Dissertation*. Prag: Karls-Universität Prag, 2013. 269 p. URL:

<https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/59961/140024927.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

3. Stein E. Aus dem Leben einer jüdischen Familie. Louvain: Editions Nauwelaerts, 1965. 292 p. URL: [https://de.wikisource.org/w/index.php?title=Seite:Edith_Stein_-](https://de.wikisource.org/w/index.php?title=Seite:Edith_Stein_-_Aus_dem_Leben_einer_j%C3%BCdischen_Familie.pdf/311&oldid=-)

[_Aus_dem_Leben_einer_j%C3%BCdischen_Familie.pdf/311&oldid=-](https://de.wikisource.org/w/index.php?title=Seite:Edith_Stein_-_Aus_dem_Leben_einer_j%C3%BCdischen_Familie.pdf/311&oldid=-)
4. Stein E. Der Aufbau der menschlichen Person: Vorlesung zur philosophischen Anthropologie (Münster 1932/33). Freiburg: Herder, 2004. 133 p. URL: <https://www.edith-stein.eu/wp-content/uploads/2024/04/ESGA-14-Text.pdf>

5. Stein E. Zum Problem der Einfühlung. Halle: Buchdruckerei des Waisenhauses, 1917. 133 p. URL: <https://historyofwomenphilosophers.org/wp-content/uploads/2017/06/Stein.-1917.-Zum-Problem-der-Einfu%CC%88hlung.pdf>

6. Vischer R. Ueber das optische Formgefühl: Ein Beitrag zur Aesthetik. Leipzig: Credner, 1873. 56 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=dNgCm0A3Ik4C>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-623-5-29>

МИТЕЦЬ МІЖ ПЕРЕЖИВАННЯМ І ЗОБРАЖЕННЯМ: ПРОБЛЕМА СПРАВЖНОСТІ ТА ІМІТАЦІЇ

Облова Л. А.

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії*

*Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Митець – людина, яка займається закарбуванням образів і відтворенням навколишнього світу. Він, передусім, цікавий тим, що надає значення тому, що справді відбулося, пропускаючи подію крізь уяву. Творча сутність, приходячи до прекрасного без надії викликати його явне, помітне відчуття, чинить чесно. Вона намагається відбутися через переживання дійсного без сценарію.

Водночас митець не може не акторствувати. А отже, мусить діяти напоказ і бачити, що його зображення має вагу. Момент зображення і значущість незворотного – ключові точки для митця. І тут часто трапляються «художества», які відводять убік від справжнього